

**DENEY HAYVANLARININ KOZMETİK SEKTÖRÜNDE KULLANIMI KONULU İLLÜSTRATİF
SOSYAL SORUMLULUK AFİŞ TASARIMI**
**ILLUSTRATED SOCIAL RESPONSIBILITY POSTER DESIGN ON THE USE OF EXPERIMENTAL
ANIMALS IN COSMETIC SECTOR**

Çağrı GÜMÜŞ*

Öz

Bilimsel çalışmaların sonuçlarını ve kozmetik ürünlerin etkilerini araştırmak amacıyla deney hayvanları üzerinde yapılan uygulamalar, bu hayvanların acı çekmesine neden olmaktadır. Hayvan deneyleri, insan sağlığı için önemli ve pozitif sonuçlar doğursa da etik kurallara uyulmadan yapıldığı takdirde makul görülmemektedir. Bu amacın dışında kalan ve keyfi kullanıma hizmet eden kozmetik sektöründe ise hayvan deneylerinin yapılması kesinlikle hoş görülmez. İnsanların dış görünümünü daha iyi hale getirmek ve onları mutlu etmek için kullanılan kozmetik ürünlerinin hayvanlar üzerinde acı verici testler uygulanarak hazırlanması son derece bencil ve etik olmayan bir tutumdur. Teknoloji gelişirken hayvanların yerini alabilecek alternatif seçeneklerin yanı sıra kullanımında hiçbir sakınca bulunmayan doğal özler içeren kozmetik ürünlere yönelmesi daha doğru bir seçenek olacaktır. Bu çalışmada, hayvanların denek olarak kullanılırken etik kuralların gözetilmesi, özellikle de kozmetik ürünlerinin test aşamasında hayvanların acı çektiğinin vurgulanması ve bu konuda bilinç oluşturulması amacıyla illüstratif beş adet seri sosyal sorumluluk afiş tasarımı yapılmış ve yorumlanarak sonuca gidilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Illüstratif Afiş Tasarımı, Sosyal Sorumluluk, Hayvan Deneyleri, Kozmetik Ürünleri.

Abstract

Practices which are experimented on laboratory animals to research the results of scientific studies and the effects of cosmetic products lead these animals to suffer. Eventhough animal testing causes significant and positive results, it does not stand to reason unless it is performed but for obeying ethical rules. In cosmetics sector which is kept out of this purpose and renders service to discretionary usage, animal testing cannot be tolerated. Providing cosmetic products by practising painful tests on animals so as to enhance humanbeings' physical appearance and make them happy is extremely egoist and unethical approach. While technology is developing, it will be a more decent way to direct into cosmetic products including natural essences not having any reservations in usage beside alternative choices replacing animals. In this study, five illustrative serial social responsibility poster designs were made and concluded by analysing in the purpose of paying regard to ethical rules while using animals as experimental objects, emphasizing animals' suffering from pain especiallyin the phase of testing cosmetic products and creating awareness in this matter.

Keywords: Illustrated Poster Design, Social Responsibility Animal Testing, Cosmetic Products.

1.GİRİŞ

İnsanın dünyayı algılamasında görme duyusu öncelikli olmuştur ve dilin kullanımından önce iletişim, görsel işaretlerle sağlanmıştır. Görsel bir iletişim sanatı olan "grafik tasarımın" vazgeçilmez bir parçası illüstrasyondur (Özdemir v.d., 2003, 248). İllüstrasyon sözlük anlamı olarak; izah edici resim demektir. Bazı düşüncelerin veya olayların, bazen olduğu gibi uygulandığı bazen de yorumlamaların etkisi ile uygulandığı resimleme çeşididir (Tepecik, 2002, 79).

İllüstrasyon bir anlamda algı yaratma çabasıdır. O, resimden farklı olarak bir nevi zihinsel bir uzamda, bir düzleme bağlıdır. Bu nedenle onda, resmin sahip olduğu türden bir özgürlük yoktur. Fakat tamamıyla özgür olmadığını da söyleyemeyiz. Resmin dili, öznelliğini ve özgünlüğünü her şekilde korurken, illüstrasyonun dili, tüm bunlara sahip olsa da, bağlı olduğu düzleme göre şekillenir. İllüstrasyonun bağlı olduğu düzlem, 'metinsel düzlem'dir (Gönüllü, 2015, 49).

İllüstrasyon Latince "lustrare" kökünden gelir, anlamı "anlaşılır yapmak" tır. Bir "metin" veya konunun içinde yer alan "görsel varlıklara" verilen isimdir. "Asıl amacı bir fikri daha etkili ve verimli açıklamak, aydınlatmaktır. Daha karmaşık olarak illüstrasyon eşlik ettiği materyal hakkında yorumlama yada açıklamalar yapar. Bir hikayeyi canlandırmak, garip tuhaf şeyleri canlandırmak ya da bir mesajın vurgusunu arttırmak için kullanılır. Bir illüstrasyonun başarısı ve başarısızlığı onun mesajı iletmesine bağlıdır" (Atan, 2013, 25).

* Dr. Öğr. Üyesi, KTO Karatay Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Grafik Tasarım Bölümü, cagrigumus79@gmail.com

İllüstrasyonun amacı, farklı dilden ve farklı ırktan insanların, başka herhangi bir araca ihtiyaç duymadan gördükleri hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlamak şeklinde de tanımlanabilir. Bu doğrultuda illüstrasyon evrensel olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca “illüstrasyonlar; problemlerin çözümünü, süsleme, eğlendirme, bezeme, yorum yapma, bilgilendirme, esinlendirme, açıklama, eğitime, teşvik etme, şaşırtma, büyüleme ve hikâye anlatma gibi işlevler için yaratıcı, farklı ve son derece kişisel yollara başvurarak içeriğin görsel bir biçimde iletilmesini sağlar” (Baldaş ve İpek, 2012, 9). İşlevsel özellikleri göz önüne alındığında illüstrasyon, birçok sektör için önemli bir tasarım ürünü olarak görülmektedir. İllüstrasyonun birey ve toplum üzerinde etkili, yapıcı, nitelikli ve önemli bir iletişim aracı olduğu söylenebilir.

Etkili bir iletişim aracı olan illüstrasyon, toplumu herhangi bir konuda eğitmek, toplumda bilinç ve farkındalık oluşturmak için sosyal sorumluluk afişlerinde de sıkça kullanılmaktadır.

Hayvanlar üzerinde yapılan deneyler, Alkmeon, Empedokles ve Hippokrates gibi bilim insanlarının doğayı anlayabilmek için hayvanların bedenlerini incelemesine dayanmaktadır. Bu araştırmalar, M.Ö. 5. yüzyıldan itibaren yapılmaktadır. M.S. 2. yüzyılda hayvan deneyleri konusunda en bilinen bilim adamı olan Galen, hayvanların iç yapısını inceleyerek edindiği bilgilerin insanlar üzerindeki etkisini araştırmıştır. Ortaçağda akıl ve doğa bir kenara bırakılıp deney ve gözlemlere yönelerek yeni buluşlar yapılacağına inanılmıştır. “İnsanların hayvanlardan üstün olduğu” düşüncesinden doğan hayvan deneylerinin ahlaki boyut kazanmaları sonucunda hayvan hakları mücadelesi ortaya çıkmıştır (Tan ve Çobanoğlu, 2013, 25). Hayvan deneyleri, eskiden kuralsız bir şekilde yapılmaktaydı. Canlıların denek olarak kullanılması sonucunda toplum, hayvanların zarar görmesine karşı çıkmaya başlamış ve hayvanları koruma düşüncesini savunmuştur. Bu düşünce, araştırmacıların hayvanlar üzerinde yaptığı deneylerin kontrollü ve dikkatli olmasını sağlamıştır. Araştırmalarda kullanılan hayvanları koruma düşüncesi, yasal düzenlemelerin yapılmasını ve hayvan etik kurul başkanlıklarının oluşturulmasını sağlamıştır. Türkiye’de de hayvan deneyleri ile ilgili hazırlanan yasal düzenleme 6 Temmuz 2006’da yürürlüğe girmiş ve 15 Şubat 2014 tarihinde yeniden güncellenerek Resmi Gazete’de yayınlanmıştır (Kurt, 2015, 392).

Hayvan deneyleri tıbbın gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Hayvanlar üzerinde yapılan doku ve embriyo araştırmaları deneysel çalışmaları da kapsamıştır. Bu çalışmalar, hastalık nedenlerini araştırıp hastalığın tedavisi için ilaç ve başka yöntemler bulmak, yeni bir ürün sayesinde cerrahi metotları geliştirmek için hayvanlar kullanılarak yapılmaktadır. Hayvan deneyleri yapmak isteyen bir araştırmacı, hayvanların da acı çektiğini ve insanlar gibi yaşama hakkı olduğunu bilmelidir. Hayvan deneylerinde etik önemsenerek canlı hayvanlar üzerinde uygulanacak araştırmaların kontrol altında ve izin alınarak, anestezi ile yapılması gerekmektedir (Okur, 2016, 7).

Bilimsel araştırmalar için yapılanlar dışında hayati önem taşımayan kozmetik sektöründe de hayvan deneyleri kullanılmaktadır. Kozmetik ürünlerinin içeriğindeki kimyasal maddelerin hayvanlar üzerindeki etkisinin gözlenmesi amacıyla testler yapılmaktadır. Her yıl piyasaya çıkacak ürünler test edilerek AB ülkelerinde yaklaşık 38 bin hayvan acı çekerek öldürülmektedir. Örneğin, bu deneylerdeki bazı kimyasal maddeler tavşanların görme duyularına ciddi hasar vererek kör olmalarına neden olmaktadır. Araştırmacılar bazen deneyin sonucunu etkilememek şartıyla az miktarda anestezi uygulamaktadırlar fakat bu anestezinin sürekli olarak deneyde kullanılan bir hayvanın acısını azaltması mümkün olmamaktadır. Bu deneylerin sonuçlarının ağır olması sebebiyle kullanımının tamamıyla durdurulmasının sağlanması gerekmektedir (Kozmetik Hayvan Deneyleri, 2015).

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1 Hayvanların Denek Olarak Kullanılması

Her yıl dünya genelinde milyonlarca hayvan bilimsel araştırmalarda kullanılmaktadır. Bu araştırmaların amacı, canlıların iç yapısını incelemekten, hastalıkların tedavisini çözmeye, kozmetik testlerden yeni ilaçlar geliştirmeye kadar uzanan geniş bir alanı kapsamaktadır. Hayvan Deneyleri Etik Kurullarının Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmeliği’nde yer alan tanımıyla deney hayvanı; deneysel yöntemlerde kullanılan, serbest yaşayan veya çoğalan larvalar, canlı çok hücreli omurgasız hayvanların yumuşakçalar kısmı ve dünyaya gelmeden önceki gelişme döneminde başlayan memeliler dâhil, insan olmayan herhangi bir omurgalı canlıyı ifade etmektedir. Bu araştırmalar için kullanılan deney hayvanları, “laboratuvar hayvanı” olarak adlandırılmaktadır. “Laboratuvar hayvanı” sağlık alanında teşhis ve tedavi amacıyla yapılan araştırmalar, testler ve eğitim faaliyetleri için seçilerek üretilmiş, laboratuvar ortamında bulunan ve üzerinde bu ortamda deneyler yapılan omurgalı hayvanları tanımlamaktadır (Erkeç, 2014, 51). Araştırmacılar deney hayvanları üzerinde birtakım çalışmalar yapmaktadır. Sağlık alanında teşhis ve tedavi amacıyla yapılan çalışmalarda kullanılan hayvanların büyük çoğunluğunu maymunlar, tavşanlar, fare, sıçan

gibi kemirgenler, kedi ve köpek gibi etçiller ve balıklar oluşturmaktadır. Bu canlılardan en çok fare ve sıçan incelenmektedir. Günümüzde hayvanlar çoğunlukla tıbbi deneylerde kullanılmaktadır. Psikolojik deneylerde; ilaçlarda, gıda maddeleri testlerinde, tütünde, silahlarda, kozmetik sektöründe (hem laboratuvarında hem de temel maddeleri ve kokuları elde etmede deney hayvanı olarak), hayvanlar üzerinde ölümcül etkileri olabilen kimyasal madde testlerinde kullanılmaktadır.

Bilim adamları, bazı hastalıkların yok denecek kadar azaltılması; ilaçların geliştirilmesi ve denenmesi; yeni operasyon araçlarının ortaya çıkarılması; su, hava ve besin maddelerine zarar veren etkenlerin neler olduğunun tespiti gibi konular başta olmak üzere daha birçok bilgiyi hayvanları inceleyerek elde etmiştir. Ama hayvanların kullanılmadığı yöntemler de bulunmaktadır. Günümüzde bilimsel gelişmelerin artmasıyla hayvan deneylerine ihtiyaç duyulmamaktadır. Hayvan deneyleri insandaki hayvanları koruma duygusunu güçlendirmektedir. Hayvanlar üzerinde araştırma yapılırken hayvanda bulunan gizli bir hastalık test sırasında kullanılan materyaller aracılığı ile insanlara bulaşabilmekte ve hayvanlara uygulanan ürünler insanlarda kullanıldığında hayati önem taşıyacak sorunlara yol açabilmektedir (Çobanoğlu ve Aydoğdu, 2009, 114).

2.2 Kozmetik Dünyası

Kozmetik; dünya var olduğundan beri insan hayatında önemli bir yer tutmuştur. Amerikan kozmetik yasasına göre kozmetik ürünler, "bedenin temizlenmesi, güzelleştirilmesi, daha cazibeli görünüm elde edilmesi için kullanılan maddeler ve hammaddelerdir" (Şenol, 2002, 195). Çok eski çağlardan beri insanlar görünümeleri için çeşitli yöntemler denemişlerdir. Eski Mısırlılar gözlerine sürme çeker, kirpiklerini boyardı. Mezopotamya'da kadınlar kınayla saçlarını ve tırnaklarını boyardı. Eski Yunanlılar hoş kokulu merhemler kullanırdı. Araplar baharatlarla kına yakar, sürme çekerdi. Bu yöntemler zamanla Avrupa ülkelerine yayıldı. Kozmetik sektörünün gelişmesi sonucunda İngiltere'de 1770'te bir yasa tasarısı sunuldu. Çoğunlukla kadınların tercih ettiği kozmetik ürünler 1920-1930 arasında kozmetik endüstrisinin gelişimi sağlanmıştır. Ama bilinçli olarak kozmetik maddelerinin kullanımı 2. Dünya Savaşı'ndan sonra olmuştur (Kapucu, v.d., 2009, 15). Türkiye'de 1972 yılında az sayıda firma kozmetik üretimi yapmaya başlamıştır (Şenol, 2002, 197).

Kozmetiğin yaygınlaşmasıyla ürün yelpazesi genişlemiş ve ürünlerin içeriğinde kullanılan maddelerin çeşitliliği artmıştır. Bu da ürünün etkinliği kadar güvenilirliğinin de sağlanması gerekliliğini ortaya çıkartmıştır. Bir ürünün insan sağlığına olumsuz etkisinin olup olmadığını anlamak için hayvan deneylerine başvurulmuştur. Fakat bu sistem gün geçtikçe etik sorunların ortaya çıkmasına ve insanlar tarafından eleştirel yaklaşımların yapılmasına neden olmuştur. Pek çok ülkede kozmetik yönetmeliklerindeki prensipler aynıdır ve insan sağlığını olumsuz etkilemeyecek ürünlerin piyasaya çıkması engellenmektedir. İnsanların hayvan deneylerini istememesi güvenilirlik araştırmalarını kısıtlamaktadır.

2.3. Kozmetik Sektöründe Yapılan Hayvan Deneyi Yöntemleri

2.3.1. Draize Testleri

Göz tahriş testleridir. Kozmetik ürünlerin 1930'larda göze olan zararlarının görülmesiyle 1940 yılında ilk kez Amerikan Gıda ve İlaç İdaresinde çalışan J. H. Draize'in tavşanların gözüne sıkılan maddelerin ne kadar tahriş edebileceğine yönelik bir derece bulmasıyla kullanılmaya başlanmıştır (Yalçın, 2006). Pratikte testin uygulanmasında katı ve ya sıvı madde 72 saat süresince gözün korneasına ve göz kesesinin içine damlatılır ya da sürülür. Her testte 6 tavşan kullanılır. Eğer hasar yüksek olursa 3 ya da tek tavşan kullanımı tercih edilir. Ciddi yaralar gözlenirse hayvana ötenazi yapılır. Bazen araştırmacılar hayvanın acısını azaltmak için anestezi ilaçları verse bile uzun süre bu teste maruz kalan hayvanın acısını çok dindirdiği söylenemez. 21 gün süresince tavşanın gözünde kızarıklık, şişme, kanama gibi tahriş bulguları gözlenir. Gözlenen tahrişin derecesi kimyasal maddelerin değerlendirilmesini sağlar. Ayrıca anatomik olarak tavşan gözünün insan gözünden farklı bir yapısı olmasından dolayı bu testlerin sonuçları kesin bir bilgi vermemektedir (Köse, v.d., 2017, 2).

2.3.2. Draize Testleri LD 50 (Lethal Dose - Yüksek Doz) Testleri

Bir maddenin ne oranda zehirli olduğunu anlamak için ağız yoluyla ilerlemiş toksisite testleri yapılır. 1920'lerde ortaya çıkan bu testlerde hayvanlara ruj gibi yenemeyecek türlü maddeler zorla veya boğazlarına sokulan bir tüple yutturuluyor. Genellikle 14 gün süren testlerde hayvanlar ishal, kusma, felç, iç kanama gibi zehirlenme belirtileri gösterebiliyor. LD 50, "yarı yarıya öldürücü doz" yani deney hayvanlarının yüzde ellisini öldüren madde miktarını ifade ediyor. Dozu tespit etmek için şiddetli acılara maruz bırakılan deney hayvanlarının yarısına ölene kadar zehir veriliyor. Zararsız maddeler bile öldürücü miktarı belirlemek için kullanılan dozlarda hayvanlara zorla yediriliyor. Kullanılan maddenin hangi miktarının hayvanların yarısını öldürebileceğinin tespit edilmesi bu testin tek amacıdır. Testin sonucunu

etkilemek amacıyla ölmek üzere olan hayvanların acılarına son verilmez. Her yıl bu testlerde milyonlarca hayvan can çekişerek ölmektedir (Yalçın, 2006).

2.3.3. Dermal Toksikite Testleri

Toksikite testleri kimyasal maddelerin biyolojik sistemler üzerinde oluşturduğu olumsuz etkileri bulmak için yapılır. Deney hayvanlarına uygulanan bu testlerde değişik dozda ve sürelerde kimyasal madde verilir (Saygı, 2003, 2). Uygulama ise kürkleri kazınan tavşanların ciltlerine kimyasal madde sürülerek oluyor. Hayvanların zarar gören bölgelerini kaşınamaları için hareketlerini kısıtlayan dar kutulara koyuluyor ya da boyunluk takılarak engelleniyor. Bunun sonucunda ciltte kanama, kabarıklık, soyulma görülüyor (Yalçın, 2006).

2.4. Hayvan Deneylerinde Etik

Etik sözcüğünün kökeni Yunancada bir toplumdaki ahlaki davranış biçimi, âdet ve karakter anlamına gelen Etos kelimesinden gelmiştir ve günümüzde ahlak felsefesi anlamında kullanılmaktadır. Etik, insan davranışlarının çeşitli yönlerden doğruluğunu tartışan, daha doğru davranışa ulaşmak için izlenmesi gereken yöntemi arayan bir felsefe dalıdır. Etiğin konusunu insan eylemleri oluşturduğu için, insanı ilgilendiren hemen her konu etiğin de ilgi alanına dâhildir. (Tan ve Çobanoğlu, 2013, 25). Etik, insan-insan ilişkilerinde açık uçlu sorulara “iyi-kötü” değerlendirmeleri ile yanıtlar bulmaya çalışmaktadır. Etik, ahlaki tutumların ardında yatan yargıları ele alarak, insanın bütün davranış ve eylemlerinin temelini araştırmaktadır. Eylemin etik değerini tartışırken, geçmişte dar bir zaman ve mekânda oluşan etik ikilemler irdelenirken, günümüzde biyoetik ışığında tüm canlılık, gelecek kuşaklar ve evren kavramları dikkate alınarak etik değerlendirme yapılmaktadır. Bu bağlamda biyoetik, canlılığı ilgilendiren her konu ile ilgili normların yapısına ilişkin düşünceler oluşturur, değerlendirmeler yapar, yeni oluşan sorunsala ilişkin çözüm önerisi oluşturur (Çobanoğlu ve Aydoğdu, 2009, 113).

Geçmişte hayvanlar üzerinde deney yapan insanlar, hayvanların bilinçli olmamasından dolayı duyguları olduğuna ve acı çekebileceklerine inanmıyordu. Bu düşüncelerin tartışıldığı dönemde anestetik maddeler keşfedilmemişti. Anestetik maddelerin bulunması sonucunda İngiltere’de “Hayvanlara İnsancıl Davranma Yasası” adlı ilk etik yasa yapıldı. Bu yasa ile canlı hayvanlar üzerinde yapılacak deneylerin sadece bilime yararlı olan araştırmaların yapılabileceği kararı alınmıştır. Bu konuyla ilgili birçok dernek kurulmuştur, derneklerin baskıları ve bilim adamlarının hassas yaklaşımıyla oluşuyla araştırmalar fazlaşmış, yasalar ve uluslararası anlaşmalar çoğalmıştır. 2007 tarihinden itibaren ilk Hayvan Deneyleri Merkezi ve Yerel Etik Kurullar yürürlüğe girmiştir (Altuğ, 2009, 54).

Hayvan haklarını savunan kişiler, hayvanların denek olarak kullanılması konusunda etiğin önemine dikkat çekmektedir. Hayvanın cinsiyeti, yaşı, yemek yeme sıklığı, yer aldığı ortamdaki toplam sayı, nem ve sıcaklık deneylerin sonucunu etkilemektedir. Hayvanlardan elde edilen sonuç, kullanılan laboratuvara göre değişiklik gösterebilmektedir. İnsan ve hayvan yapısındaki farklılıklar nedeniyle, ilaca verecekleri tepkiler de farklı olabilmekte ve etkili sonuçlara ulaşamamaktadır. 35 yıl öncesine kadar, 400.000’e yakın kimyasal madde kullanılarak milyonlarca fare lösemi hastası yapılmış, araştırmalar sırasında tümör engelleyici kimyasal maddeler aranmasına rağmen amaçlanan sonuçlar elde edilememiştir. Hayvan haklarını savunanlara göre elde edilen sonuçlar, hayvanların acı çektilerinde öldürülmemesi gerektiği yönündedir. Son yıllarda hayvanlar üzerinde yapılan çalışmalara belirli bir sınırlama getirilmemiştir. Deneyler sırasında insanlar kadar acı çektikleri önemsenmeksizin öldürülen bu hayvanlar, gençleşip güzelleşmek amacıyla kullanılan kozmetik ürünlerin test edilmesine hizmet ettirilmiştir. Canlıların kullanılmasına gerek kalmadan yapılabilecek deneyler olmasına rağmen hayvanlar kurban edilmiştir. Yapılan deneylerde hayvanlara verilen zararı en aza indirmek için William Russell ve Rex L. Burch 3R kuralını (orijinal adlarıyla Reduction, Refinement ve Replacement) ortaya koymuştur. Son yıllarda bu kuraldaki ilkelere Responsibility eklenmiştir.

2.4.1. Reduction (Sayıyı Azaltma)

Bu kelimenin Türkçe karşılığı azaltmadır. Russel ve Burch’ün tanımıyla bu kural “belirli miktar ve kesinlikte bilgi edinmek için kullanılan hayvanların sayısını azaltmak” şeklinde ele alınmaktadır. Hayvan etiği bakımından bahsedilen deneylerde mümkün olduğunca az sayıda hayvan kullanarak güvenilir bir çalışma elde etmektir (Ergün, 2010, 231). Bu nedenle reduction, yapılacak deneylerde hayvan sayısını azaltarak en iyi sonucu almayı ifade eder. Yani amaç deneylerde boş yere hayvan kullanmamaktır. Bunun için araştırmacı çokça literatür taraması yapmalı ve yapılan deneyi boşuna tekrarlamak yerine eldeki verileri kullanmalıdır ve hangi hayvanı kullanacağını iyi bilmeli boşuna hayvan tüketmemelidir (Altuğ, 2009, 2).

Araştırmacı belirli bir metot için deney hayvanı seçerken tür, soy, cins, yaş, vb. özelliklere dikkat etmelidir. Yanlış hayvan seçimi metodolojik olarak kabul edilemez bir durum yarattırsa deneylerde

kullanılan hayvanlar gereksiz yere heba edilmiş olur. Deney hayvanı seçiminde dikkat edilecek hususlar özetle şöyle sıralanabilir: **1.** Literatür taraması ile daha önceki çalışmalarda kullanılan hayvan türünü tayin etme., **2.** Çalışmada gerekli olan malzemeleri listelemek. **3.** deneyin basamaklarını not etmek. **4.** seçilen hayvanın uygunluğunu pilot çalışma ile teyit etmek. Ayrıca araştırmacıların deney hayvanları konusunda kompetan olmaları hatta deney hayvanı kullanımı sertifikalarının bulunması önem arz eder ve deneyler esnasında acemi ellerde oluşabilecek ekstra deney hayvanı kullanımı böylece minimize edilmiş olur (Ergün, 2010, 231).

2.4.2. Refinement (Uygun Koşulları Sağlama)

Russel ve Burch'ün tanımıyla bu kural "kullanılmak zorunda kalan hayvanlar üzerinde uygulanan insanlık dışı prosedürlerin şiddet insidensini azaltmak" şeklinde tanımlanmaktadır (Ergün, 2010, 232). Bu kavram, deneylerde kullanılan hayvanların refahını ve daha az acı duymasını sağlamak için alınan tedbiri ifade eder. Her hayvan türünün yaşayabileceği koşullar farklıdır. Küçük hayvanların kafesi şeffaf olmalı, altlarına talaş konulmalıdır. Kafese alabileceğinden fazla hayvan konulmamalıdır. Her hayvanın içinde rahat yaşayabileceği kafes ebatları bellidir. Oda sıcaklığı, nem miktarı, havalandırma gibi durumlarda önemlidir. Hep bir veteriner hekim bulunmalı ve hayvanların kontrollerini yapmalıdır. Acı verme ihtimali olan deneylerde mutlaka anestezi kullanılmalıdır (Altuğ, 2009, 2).

Bunlar hayvan deneylerinin zorunlu olduğu araştırmalar için geçerli olduğundan kozmetik sektörü gibi keyfe yönelik bir alanda kesinlikle hayvanlar üzerinde deney yapılmaması gerekir. Bunun yerine hayvansız teknikler uygulanabilir. In vitro teknikler; hücreler ve dokular üstünde uygulanan çalışmalardır. İnsan çalışmaları, teknoloji donanımları da kullanılabilir (Dikensoy, 2013, 3).

2.4.3. Replacement (Materyali Değiştirme)

Russel ve Burch'ün eserindeki orijinal tanımıyla bu kural "bilinci yerinde canlı omurgalıların kullanıldığı metotların yerine geçebilecek hissiz materyallerin kullanılması" şeklinde tanımlanmaktadır (Ergün, 2010, 232). Araştırma ve deneylerde mümkünse canlı hayvan kullanmak yerine onun yerine geçebilecek başka materyalleri kullanmayı ifade eder. Deney Hayvanlarının yerine geçebilecek diğer materyaller şu şekilde sıralanabilir; doku ve organ kültürleri, omurgasız hayvanlar, embriyolu yumurtalar, tek hücreli hayvanlar, bilgisayar ve veri bankaları ve matematiksel yöntemler.

2.5. Responsibility (Sorumluluk)

Yukarıda detaylıca anlatılan 3R kuralından başka son zamanlarda bahsi geçen yeni bir kavram "responsibility (sorumluluktur)" dir. Araştırma yapan kişinin hayvanlara, topluma ve doğaya karşı sorumlulukları vardır. Bundan nedenle hayvan deneylerinin gerçekleştirilmesi için bazı kurallara uyulması gerekmektedir. Bu kuralların amacı; bilime özgün bilgiler sağlamak için deneylerde kullanılan hayvanların haklarını koruyup elde edilen bilgilerin güvenilirliğini sağlamaktır (Ergün, 2010, 232).

Uzun yıllar değişen etik görüşler ve bilgi birikimi ile ülkeleri hayvan deneylerini bilimsel açıdan ve etik yönden ele alıp gerekli ilkeleri barındıran belgeler yayınlanmışlardır. Bunlar aşağıda verilmiştir.

15 Ekim 1978'de Paris UNESCO evinde ilan edilen Hayvan Hakları Evrensel Bildirisi

Madde 1. Bütün hayvanlar yaşam önünde eşit doğar ve aynı var olmak hakkına sahiptir. **Madde 2.** Bütün hayvanlar saygı görme hakkına sahiptir; bir tür hayvan olan insan, öbür hayvanları yok edemez, bu hakkı çiğneyerek onları sömüremez, bilgilerini hayvanların hizmetine sunmakla görevlidir; bütün hayvanların insanlarla gözetilme, bakılma ve korunma hakları vardır. **Madde 3.** Hiçbir hayvana kötü davranılmaz, acımasız ve zalimce işlem yapılamaz; bir hayvanın öldürülmesi zorunlu olursa bu bir anda, acı çekirmeden ve korkutmadan yapılmalıdır. **Madde 4.** Yabani türden olan bütün hayvanlar, kendi özel ve doğal çevrelerinde, karada, havada veya suda yaşama ve üreme hakkına sahiptir; Eğitim amacı ile olsa bile, özgürlükten yoksun kılmanın her çeşidi bu hakka aykırıdır. **Madde 5.** Geleneksel olarak insanların çevresinde yaşayan bütün hayvanlar uyumlu biçimde türüne özgü yaşam koşulları ve özgürlük içinde yaşama ve üreme hakkına sahiptir; İnsanların kendi çıkarları için bu uyumda ya da bu koşullarda yapacakları her türlü değişiklik bu haklara aykırıdır. **Madde 6.** İnsanların yanlarına aldıkları bütün hayvanlar, doğal ömür uzunluklarına uygun sürece yaşama hakkına sahiptir; bir hayvanı terk etmek acımasızca ve insanlık dışı bir davranıştır. **Madde 7.** Bütün çalışan hayvanlar iş süresinin yoğunluğunun sınırlandırılması, onarıcı ve güçlerini artırıcı beslenme ve dinlenme hakkına sahiptir. **Madde 8.** Hayvanlarda fiziksel ya da psikolojik bir acı çektiren deneyler yapmak, hayvan haklarına aykırıdır; tıbbi bilimsel, ticari ve başka biçimlerdeki her türlü deneyler için de böyledir. **Madde 9.** Hayvan beslemek için yetiştirilmişse; bakılmalı, barındırılmalı, taşınmalı, ölümü de korkutmadan ve acı çekirmeden yapılmalıdır. **Madde 10.** Hayvanlardan insanın eğlencesi olsun diye yararlanılmaz; hayvanların seyrettirilmesi ve hayvanlardan yararlanılan gösteriler hayvan onuruna aykırıdır. **Madde 11.** Zorunluluk olmaksızın bir hayvanın öldürülmesi demek olan her davranış, bir "biocide" yani yaşama karşı suçtur. **Madde 12.** Çok sayıda yabani hayvanın öldürülmesi demek olan her davranış bir "genocide" yani türe karşı suçtur; doğal çevrenin kirletilmesi ve yıkılıp yok edilmesinin sonu "genocide", soykırma varır. **Madde 13.** Hayvanın ölüsüne de saygı göstermek gerekir; hayvan haklarına saldırıyı göstermek amacı gütseler bile hayvanların öldürüldüğü şiddet sahneleri sinema ve televizyonlarda yasaklanmalıdır. **Madde 14.** Hayvanları savunma ve koruma kuruluşları, hükümet düzeyinde temsil olunmalıdır; hayvan hakları da insan hakları gibi yasa ile korunmalıdır (UNESCO, 1978).

Hayvan Deneyleri Etik Yasası

Madde 1. İnsan ve hayvanların yararı ile sağlığın korunması, en iyi yöntemlerin bulunması ve biyolojik bilgilerimizin artması gibi amaçlar için tam, sağlam ve değişik tür hayvanlarda deneye başvurmak zorunludur. **Madde 2.** Matematik ve bilgisayar modelleri ile in vitro biyolojik sistem araştırmaları gibi yöntemler daima doğruluğu kanıtlandıktan sonra deney hayvanına uygulanmalıdır. **Madde 3.** Hayvan üzerindeki deneyler yalnızca insan veya hayvan sağlığında ve biyolojik bilgilerin artması söz konusu olduğunda uygulanmalıdır. **Madde 4.** Deney için seçilen hayvanlar uygun tür ve nitelikte olmalı, sayıları bilimsel sonucu verebilecek minimumu aşmamalıdır. **Madde 5.** Araştırmacılar ve yardımcıları hayvanlara daima duyarlı işlem yapmalı; onları en az ağrı, sıkıntı verecek şekilde kullanarak, yerinde ve yararlı olmalarını sağlamalıdır. **Madde 6.** Araştırmacılar, insanda ağrıyla sonuçlanan işlemlerin omurgalı hayvan türlerinde de ağrıya neden olacağı kuramına uygun olarak, hayvanlarda ağrıya neden olmayacak şekilde çok iyi bir bilgi ve algılama sahibi olmalıdırlar. **Madde 7.** Hayvanda ağrı, geçici veya minimal sıkıntı yaratabilecek her işlem uygun veteriner hekimlik yöntemlerine bağlı kalarak sedasyon, analjezi veya anestezi altında yapılmalıdır; Kimyasal ajanlara paralizasyon edilmiş hayvanlarda cerrahi operasyonlar veya ağrılı girişimler yapılmamalıdır. **Madde 8.** Yedinci maddedeki koşula aykırı durumlarda araştırma kararı yalnız araştırmayı yapan tarafından verilmemeli, 4., 5. ve 6. maddelere uygun olarak bir yetkili kurula bırakılmalıdır; Bu aykırılıklar yalnız eğitim veya demonstrasyona yönelik olamaz. **Madde 9.** Deney bitiminde veya uygun durumlarda deney sırasında şiddetli veya sürekli ağrı çeken, sıkıntı veya yetersizlik gösteren ve ilaçla tedavisi mümkün olmayan hayvanlar ağrı duymayacak şekilde öldürülmelidir. **Madde 10.** Biyomedikal araştırma için kafeste bulundurulmuş hayvanlara mümkün olabilen en iyi koşulu sağlamalıdır; Normal koşullarda hayvan laboratuvarı deneyimli bir veteriner gözetiminde olmalıdır; Gerektiğinde veteriner bakımı artırılmalıdır. **Madde 11.** Araştırma kurum başkanları, planlanan araştırmada yetkili personeli ve bunların hayvan deneylerinde yeterli deneyimi olup olmadığını denetleyebilmelidir; Elverişli kullanım koşulları yaratılmalı ve ilgililere kendilerine emanet edilen hayvanların doğru ve verimli kullanılmasını öğretilmelidir. (Uzel, 1994, 78).

3. BULGULAR VE YORUM

Kozmetik sektöründe denek hayvanlarının hayvan hakları ve hayvan deneyleri etik yasasına aykırı kullanılmasına ilişkin farkındalık yaratmayı amaçlayan çalışmanın hedef kitlesi 18-70 yaş arası, kozmetik ürün kullanıcısı kadın ve erkeklerdir. Bu kapsamda bilinçlendirme amaçlı illüstratif sosyal sorumluluk afiş tasarımları yapılmıştır. Bu çalışmalardaki amaç, insanların kozmetik ürün alırken daha dikkatli davranıp hayvanlar üzerinde test edilmeyen, hayvan dostu ürünleri tercih etmelerini ve hedef kitlenin hayvanların çektiği acılara empati yapmasını sağlayarak toplumda bilinç oluşturmaktır. Bu çalışmalarda telif hakkı nedeniyle marka isimlerine yer verilmemiştir. Hedef kitlenin zihninde yer alan ürün ambalajları kullanılmıştır.

Afiş tasarımlarında, verilmek istenen mesajın hedef kitleye kısa sürede ulaşabilmesi amacıyla illüstrasyon kullanılmıştır. Okunurluğu kolaylaştırmak için serifsiz bir tipografi tercih edilmiştir.

Tasarımlarda, illüstrasyonları ön plana çıkarmak için ürün ambalajları ile bağlantılı olarak koyu tonlar kullanılmıştır. Bu nedenle, ürünü vurgulayan kahverengi, bordo, siyah, mavi ve yeşil renkler tercih edilmiştir.

Hedef kitleye aktarılmak istenen mesaj, **“KOZMETİK ÜRÜNLERİNİ KULLANMA Çünkü, sen bu ürünü her kullandığında o acı çekiyor.”** sloganı ile desteklenmiştir. Slogan özelinde tüm çalışma, dili olmayan denek hayvanlarının sesi olmayı hedeflemektedir.

Şekil 1. İllüstratif Afiş Tasarımı, 50x70 cm. 2019.

Şekil 1’de yaygın olarak tercih edilen bir şampuan markasının ürettiği ambalaj kullanılmıştır. Ambalajın içerisinde kutuya sıkışmış, ağlayan bir tavşan illüstrasyonu bulunmaktadır. Tasarımda, tavşanın masumluğuna ve çaresizliğine dikkat çekilerek onun acısına göz yumulmaması gerektiği hedef kitleye anlatılmaya çalışılmaktadır.

Tavşanlar üzerinde genellikle “draize” göz testleri yapılmaktadır. Bu testler, ürünün içerisinde kullanılan kimyasal maddelerin uzun deneyler boyunca göze sıkılmasıyla gerçekleşmektedir ve bu işlem denek olarak kullanılan hayvana çok fazla acı vermektedir.

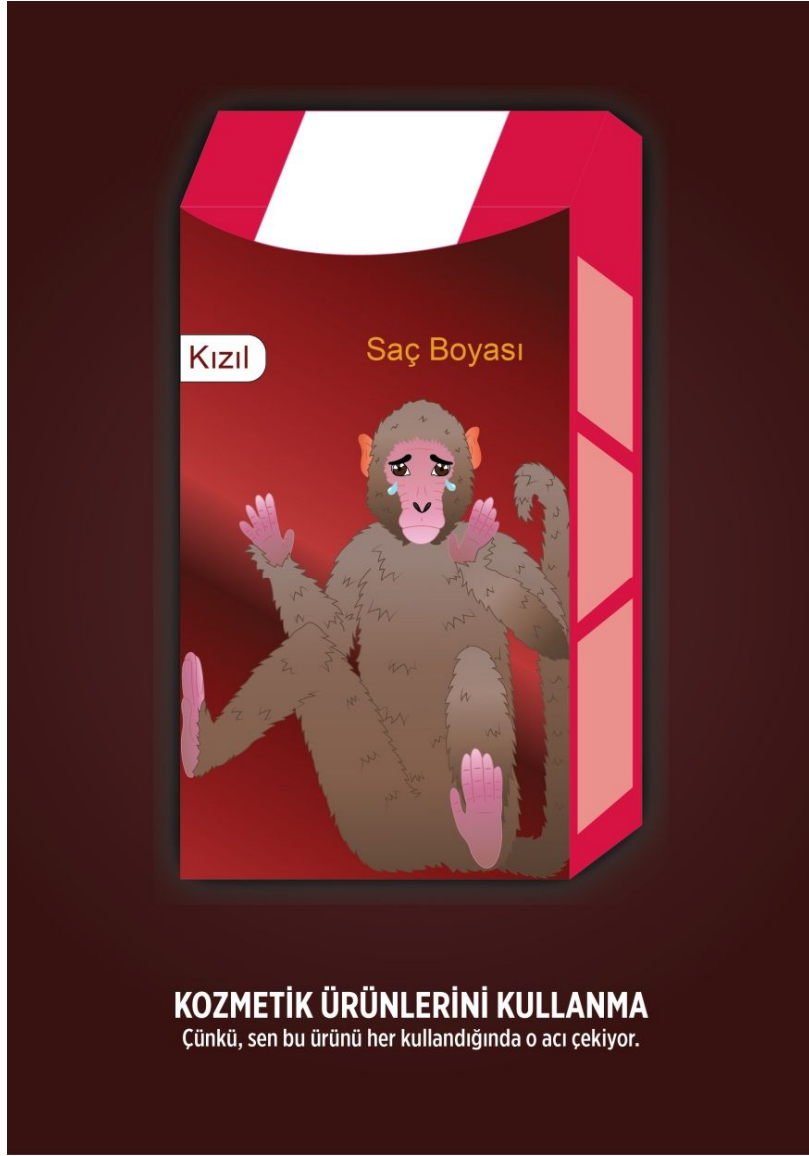

Şekil 2. İllüstratif Afiş Tasarımı, 50x70 cm. 2019.

Şekil 2’de yaygın olarak tercih edilen bir deodorant markasının ürettiği ambalaj kullanılmıştır. Ambalajın içerisinde sıkışmış, çaresiz ve acı çekerek ağlayan bir fare illüstrasyonu bulunmaktadır. Tasarımda, farenin masumluğuna dikkat çekilerek hedef kitleye onun acısına göz yumulmaması gerektiği anlatılmaya çalışılmaktadır.

Fareler araştırma ve deneylerde en yaygın olarak kullanılan hayvanlardır. Laboratuvarlarda dar kafeslere koyulan hayvanlar pis ortamlarda, aç bırakılarak kötü şartlarda yaşamaya mahkum edilmektedir. Bu küçük hayvanların kozmetik sektöründe hoyratça kullanılmasının hem insan vicdanına hem etik değerlere hem de hayvan haklarına aykırı bir davranış olduğu söylenebilir.

Sekil 3. İllüstratif Afis Tasarımı. 50x70 cm. 2019.

Şekil 3'te yaygın olarak tercih edilen bir saç boyası markasının ürettiği ambalaj kullanılmıştır. Ambalajın içerisinde sıkışmış ve kurtarılmayı bekleyen bir maymun illüstrasyonu bulunmaktadır. Tasarımda, maymunun masumluğuna dikkat çekilerek onun acısına göz yumulmaması gerektiği hedef kitleye anlatılmaya çalışılmaktadır.

Diğer hayvanlar kadar olmasa da maymunlar da insana olan benzerliklerinden dolayı deneylerde kullanılmaktadır. Ürünün içeriğinde bulunan kimyasal maddenin saç derisinde oluşturacağı etkiyi test etmek amacıyla maymunların tüyleri tıraş edilerek bu madde hayvanların derisine uygulanmaktadır. Bu işlem sonucunda deride kızarıklık, tahriş, kanama meydana gelmektedir ve dolayısıyla deneyde kullanılan maymunun oldukça acı çektiği anlaşılabilir.

Şekil 4. İllüstratif Afiş Tasarımı, 50x70 cm. 2019.

Şekil 4'te yaygın olarak tercih edilen bir fondöten markasının ürettiği ambalaj kullanılmıştır. Ambalajın içerisinde sıkışmış ve çaresizce ağlayan bir köpek illüstrasyonu bulunmaktadır. Tasarımda, köpeğin masumluğuna dikkat çekilerek onun acısına göz yumulmaması gerektiği hedef kitleye anlatılmaya çalışılmaktadır.

Köpekler, deneylerde kullanılan hayvanlardan biridir ve bunların çoğunu sokak yaşayan ve kimsesiz köpekler oluşturmaktadır. Bu deneylerde köpeklerin yüzlerine bu ürünler sürülerek bir odaya kapatılmaktadır ve ürüne derilerinin nasıl tepki vereceği gözlemlenmektedir. Ancak yapılan bu deneyler çoğunlukla ölümle sonuçlanmaktadır.

Şekil 5. İllüstratif Afiş Tasarımı, 50x70 cm. 2019.

Şekil 5'te yaygın olarak tercih edilen bir parfüm markasının ürettiği ambalaj kullanılmıştır. Ambalajın içerisinde sıkışmış ve ümitsizce ağlayan bir kedi illüstrasyonu bulunmaktadır. Tasarımda, kedinin masumluğuna dikkat çekilerek onun acısına göz yumulmaması gerektiği hedef kitleye anlatılmaya çalışılmaktadır.

Diğer hayvanlar gibi kediler de bu deneylerde kullanılmaktadır. Parfüm deneylerinde kediler koku veren madde üzerlerine sıkılarak cam bir kafese kapatılmaktadır. Ürünü satmak için yapılan bu hayvan deneylerinde hayvanların çoğu ya ölmekte ya da acılar içerisinde kıvrılmaktadır. Hedef kitlenin bu konuda bilinçlenmesi sağlanırsa bunlar ve benzeri markaların kullanımının azalmasıyla üreticilerin de bu zalim tutumlarını terk etmeleri sağlanabilir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sosyal sorumluluk afişi, genel olarak bir bilgiyi ve hedef kitleye verilmek istenen mesajı iletmekte oldukça önemli bir grafik tasarım elemanıdır. Bu afişlerde illüstrasyonun kullanılması, toplumda farkındalık yaratmak istenilen konularda mesajın hedef kitleye daha kolay ve etkili bir şekilde ulaşmasını sağlamaktadır.

M.Ö. 5. yüzyıldan beri yapılan deneylerde hayvanlara acı ve eziyet çektirilmiştir. Yıllar içinde hayvanlara karşı gelişen savunma ve empati duygusuyla, insanlar yapılan deneylere tepki vermeye başlamıştır. Bunun sonucunda ahlaki ve etik şartlarda deney yapılması için yasalarla belirli kurallar getirilmiştir. Hayvan Hakları Bildirgesi'ne göre "Hayvanlarda fiziksel ya da psikolojik bir acı çektiren

deneyler yapmak, hayvan haklarına aykırıdır; tıbbi bilimsel, ticari ve başka biçimlerdeki her türlü deneyler için de bu böyledir." Teknoloji ve tıbbın gelişmesiyle birlikte insanlar artık her soruna çare bulmaktadır. İnsan sağlığı için yapılan araştırmalarda denek hayvanları yerine alternatif yöntemler kullanılabilir. Üstelik bir ürünün etkisi, hayvanda farklı, insanda farklı olabilmektedir. Özellikle kozmetik sektörü için gereksiz yere hayvan kullanılması etik açıdan yanlıştır. Bu nedenle alternatif yöntemler artırılarak hayvanların kullanıldığı deneylerinin durdurulması gerekmektedir.

Hayvan deneylerinin engellenmesi ve toplumda gerekli olan bilincin oluşturulabilmesi için bu konuda daha fazla çalışma yapılmalıdır. Bu konuyla ilgili seminerler düzenlenmeli ve yapılan çalışmalar kampanyaya dönüştürülmelidir.

KAYNAKÇA

- Altuğ, T. (2009). Hayvan Deneyleri Etiği. *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık-2009 7. Ulusal Sempozyum Araştırma Yayın Etiği*, s. 53-68, Ankara.
- Atan, U. (2013). Grafik İllüstrasyon Olarak Minyatür. *Akdeniz Sanat Dergisi*, S. 6(11), s.23-33.
- Baldaş B. & İpek M. (2017). Bir İllüstrasyon Sanatçısı: Nazan Erkmen. *KSBD Kadın Özel Sayısı*, S. 9(9), s. 225-238.
- Çobanoğlu, N. & Aydoğdu, İ. B. (2009). Tıp Araştırmaları ve Hayvan Hakları Açısından Hayvan Deneyleri Etik Kurulları. *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık-2009 7. Ulusal Sempozyum Araştırma Yayın Etiği*, s. 112-118, Ankara.
- Dikensoy, Ö. (2013). Neden Deneysel Araştırmalar?. *Türk Torak Dergisi*, S. 14(2), s.3-5.
- Ergün, Y. (2010). Hayvan Deneylerinde Etik. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, S. 19(4), s.220-235.
- Erkeç, Ö.E. & Arıhan, O. (2014). Tıbbi Çalışmalarda Hayvan Modelleri. *Journal of Human Sciences*, S. 11(2), s.50-63.
- Gönüllü, A.B. (2015). *Orhan Veli Şiirlerinin İllüstrasyon Sanatı ile Yorumlanması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul.
- Kapucu, E. v.d. (2009). *İlaçların ve Kozmetik Ürünlerin Geliştirilme Süreçleri ve Doğa Üzerine Etkileri*. <http://www.pdfindir.com/%C4%B0la%C3%A7lar%C4%B1n-ve-Kozmetik-%C3%9Cr%C3%BCnlerin-Geli%C5%9Ftirilme-S%C3%BCre%C3%A7leri-ve-Do%C4%9Fa-%C3%9Czerindeki-Etkileri-pdf-1.html>, 30.12.2018.
- Kozmetik Hayvan Deneyleri. (2015). <https://tvd.org.tr/kozmetik-hayvan-deneyleri/>, 28.11.2018.
- Köse, Ö. v.d. (2017). Kozmetik Ürünlerin Göz İritasyonu Potansiyellerinin Değerlendirilmesinde Geleneksel ve Alternatif Yöntemler. *Marmara Pharmaceutical Journal*, S. 21(2), s. 195-206.
- Kurt, E. (2015). Bir Üniversiteye Ait Hayvan Deneyleri Etik Kurulu İncelemeleri: 13 Yıllık Çalışma Sonuçları. *Güllhane Tıp Dergisi*, S. 57 s. 392-396.
- Okur, H. (2016). Deneysel Araştırma Yöntemleri. *Çocuk Cerrahisi Dergisi*, S.30, s. 7-11.
- Özdemir M. v.d. (2003). Ortopedide Tıbbi İllüstrasyon. *Artroplastik Artroskopik Cerrah Dergisi*, S. 14(4), s.248-253.
- Saygı, Ş. (2003). Deneysel Toksikolojide Toksikite Testleri ve Test Sonuçlarının Önemi. *Güllhane Tıp Dergisi*, S. 45(3), s.291-298.
- Şenol A. (2002). Dünden Bugüne Kozmetik. *Türkiye Klinikleri. Kozmetoloji Dergisi*, S. 3(4), s. 195-199.
- Tan, D. & Çobanoğlu, N. (2013). Hukuki ve Etik Boyutuyla Türkiye'de Hayvan Deneyleri. *Türkiye Klinikleri Tıp Etiği-Hukuku Tarihi Dergisi*, S. 21(1), s. 24-37.
- Tepecik, A. (2002). *Grafik Sanatlar Tarih – Tasarım – Teknoloji*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Unesco. (1978). *Hayvan Hakları Evrensel Bildirgesi*. <http://www.pau.edu.tr/deab/tr/sayfa/hayvan-haklari-bildirgesi>, 28.12.2018.
- Uzel, İ. (1994). Hayvan Deneyleri Etik Yasası. *Türkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics-Law and History*, S. 2(2), s. 75-79.
- Yalçın S. (2006). *Kozmetoloji Eğitiminde Hayvan Özgürlüğü*. <http://www.dermaneturk.com/okd/sayi522006/sayi52.asp>, 04.12.2018.